

Branko Marcetic: CIA:s hemliga internationella krig mot vänstern

[Ur [Jacobin magazine](#), 30 november 2020. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

För 45 år sedan lanserades, under stort hemlighetsmakeri, officiellt Operation Condor: en global, våldsam förtryckskampanj mot den latinamerikanska vänstern från regionens halvfascistiska militärdiktaturer. USA:s regering inte bara kände till programmet – den hjälpte till att iscensätta det.

Augusto Pinochet och Henry Kissinger 1976. (Archivo General Histórico del Ministerio de Relaciones Exteriores)

I Buenos Aires återvänder en chilensk general hem, öppnar garagedörren, och sprängs iväg mer än 4 meter i luften när hans bil exploderar och bränner upp hans hustru.¹ En konservativ motståndare till landets militärdiktatur och hans hustru tar en eftermiddagspromenad på Roms gator och skjuts snabbt ner.² En regnig höstmorgon exploderar en bil mitt på Embassy Row i Washington DC och dödar två av de tre passagerarna: en ledare för Chiles exilopposition och hans nygifta amerikanska vän.³

1 [Memoria y justicia](#).

2 [Bernado Leighton assasination](#).

3 [Jacobin magazine](#), september 2016.

Detta var bara några av de mest värdefulla skalper som Operation Condor tog, den operation som officiellt inleddes för 45 år och två dagar sedan. Med Sydamerika i militärdiktaturens grepp och skakat av samma sorts sociala och politiska rörelser som på 1960- och 1970-talen krävde förändring över hela världen, slöt en handfull av kontinentens regeringar en pakt för att tillsammans slå tillbaka den växande vågen av ”subversiva element” och ”terrorister”.

Det som följde var en hemlig, global, våldsamt förtryckskampanj som inte bara sträckte sig över länder utan över kontinenter, och innehöll allt från kidnappning och tortyr till mord. Att säga att den amerikanska regeringen, som stödde regimerna, kände till kampanjen är en underdrift: även om till och med detta enkla faktum förnekades vid den tidpunkten, så har årtal av undersökningar och publicering av dokument sedan dess lett till att vi idag vet att CIA och högt uppsatta amerikanska tjänstemän stödde, lade grunden för och till och med var direkt inblandade i Condors brott.

Om vi tittar på Condor från lite avstånd, så var den knappast något unikt fall av okontrollerbar antikommunistisk förföljelsemani. Allt eftersom dess band till den antikommunistiska terrorn i Europa har blivit tydligare, ser den mer ut som ett särskilt framgångsrikt exempel på det hemliga krig som den amerikanska nationella säkerhetsstaten hade inlett över hela världen mot demokratin och vänstern, ett krig som fick den att hamna i säng med fascister och i vissa fall enligt mångas förmenande var ett massmord. Det var med andra ord ett system som fungerade precis som det var avsett att göra, och en kraftfull påminnelse om hur långt de internationella maktcentrumen kommer att gå för att få saker och ting att förbli oförändrade.

Tredje världskriget

I mitten av 1900-talet upplevde Latinamerika en blomstring av folkrörelser som hotade att kullkasta halvklotets stelbenta hierarkier: feministiska och arbetarrörelser, rörelser för urfolkens rättigheter, bondeledda rörelser för jordreformer och vänsterrörelser, för att bara nämna några. De måste givetvis stoppas.

Fram tills dess hade juntor och diktaturer med stöd från Washington lyckats lägga locket på sådana sociala förändringar, eller helt enkelt störtat de regeringar som rörelserna lyckades bilda. Sådana förändringar hotade ju trots allt inte bara regionens gamla eliters makt och privilegier, utan även västs affärsintressen. Så det var därför den tidigare affärsadvokaten och dåvarande presidenten Richard Nixon, efter trevare från USA-ägda företag som Chase Manhattan, Anaconda Copper och Pepsi,⁴ stödde militären när den 1973 störtade Salvador Allendes demokratiska valda regering och ersatte den med general Augusto Pinochets brutala diktatur.

Men för regionens paranoida ledarskap räckte inte ens de inrikespolitiska terrorkampanjerna. Så 1975 hade Chiles, Argentinas, Bolivias, Paraguays och Uruguays regeringar ett hemligt möte i Santiago i Chile, och kom överens om att arbeta tillsammans för att spionera på och spåra ”miss-tänkta individer” och organisationer som var ”direkt eller indirekt förknippade med marxismen”. Inom kort anslöt sig även Brasilien, Peru och Ecuador. Detta initiativ till informationsinsamling döptes till ”Condor”, som en hyllning till flera av deltagarnas, inklusive värdlandets, nationalfågel.

Trots vad som stod i protokollen var det inte bara en övervakningspakt. Det Operation Condor innebar i praktiken var att kidnappningarna, tortyren och morderna som staten hade använt för att

4 [The Guardian](#), 8 november 1998.

köra över de återstående motståndsfickorna i de enskilda länderna, nu skulle fortsätta utanför nationsgränserna. Om man var vänsteranhängare eller någon annan som regeringen betraktade som ett hot, så skulle inte flykt, exil eller ens asyl längre rädda en. Det fanns ingenstans att gömma sig.

”Vid den tiden var Argentina fortfarande en demokrati och fristad för många vänsteranhängare som hade tvingats bort från flera länder i Sydamerika”, säger docent Remi Brulin vid New York University. ”Plötsligt insåg de att de inte var säkra längre.”

Även om Condor officiellt bara höll på i några år, så hade regeringarna i regionen sedan länge samarbetat på mindre formaliserade sätt för att utrota sina politiska motståndare. Enligt Sydamerikas databas över transnationella brott mot mänskliga rättigheter⁵ krävde dessa gränsöverskridande operationer mellan 1969 och 1981 minst 763 offer för grymheter, från kidnappning och tortyr till direkta mord, nästan hälften uruguayaner, knappt en fjärdedel argentinare och 15% chilinare. De flesta grymheterna ägde rum i Argentina, med 544 fall, och med Uruguay långt efter på andra plats med 129.

Som en rapport från Richard Nixons biträdande utrikesminister för interamerikanska angelägenheter, Harry W Shlaudeman, förklarade i en rapport 1976,⁶ ansåg sydamerikanska statstjänstemän som Uruguays utrikesminister Juan Carlos Blanco Estradé (”en av gruppens mer begåvade och normalt stadiga medlemmar”) att de utkämpade ett ”Tredje världskrig”, där ”de sydamerikanska länderna var den kristna civilisationens sista utpost”. Efter att ha kommit till makten ”i kamp mot den yttersta vänstern”, konstaterade han, hade dessa förtryckande regeringar ”sina egon, löner och budget för utrustning” oupplösligt inlindade i denna uppfattning.

Resultatet var en rad ofta motbjudande brott. En typisk Condor-operation genomfördes ungefär så här: när ett mål var identifierat hittade och övervakade ett team – bestående av medborgare från ett eller flera av medlemsländerna – den aktuella personen, innan ett annat team förde bort dem till ett hemligt fängelse, ibland i det land där de hade hittats, ibland någon annanstans. Där hölls de kvar och torterades, inklusive med misshandel, skendränkning, låtsasavrättningar, elchocker, våldtäkt och värre, ibland under flera månader. I vissa fall kidnappades och torterades även familjemedlemmar, eller till och med stals från dem, bara av ren sadism. Enligt databasen finns det minst 23 fall av kidnappning av offrens barn, som lämnades till offrens mördare och uppfostrades som deras egna.

Få överlevde, även om det exakta ödet för de som fördes bort oftast inte är klart. De hördes helt enkelt inte av igen.⁷ Ibland kunde överlevare berätta om de som försvunnit, som vittnen som kom ihåg Jorge Isaac Fuentes Alarcón, en sociolog som arresterades när han korsade gränsen mellan Argentina och Paraguay och anklagades för att vara kurir för den chilenska yttersta vänstergruppen MIR.⁸ Berättelserna var aldrig vackra. Vittnen sa senare att de hade sett Fuentes komma till döds-lägrät Villa Grimaldi i Santiago full med skabb, och ett offer som hade tvingats att bli kollaboratör erinrade sig att han kedjades fast i en hundkoja full av parasiter, och hånfullt kallades för ”pichicho” (gatuhund).⁹

Men vittnesmålen talade också om den mänskliga själens motståndskraft och den känsla av solida-

5 [Database on South America's Transnational Human Rights Violations.](#)

6 [National Security Archive](#), George Washington University.

7 [London School of Economics and Political Science.](#)

8 [National Security Archive.](#)

9 [Equipo Nizkor](#), 15 oktober 1998.

ritet som knöt samman vänstergrupperna. Vittnen säger att Fuentes var vid gott mod, och piggade upp andra fångar med sång.¹⁰ En ung fånge mindes hur Patricio Biedma, en annan arresterad MIR-medlem, hade varit en fadersfigur för honom i fängelset och lärde honom att överleva. Biedmas hustru och tre barn fick aldrig veta vad som hände med honom.

Även om Condor påstås ha riktat in sig på ”gerillasoldater” och ”marxister”, så lärde sig folket i Sydamerika tidigt och på ett särskilt brutalt sätt vad demonstranter i USA och laglydiga muslimer skulle komma att lära sig efter åren med Bush: att så formbara begrepp kan sträckas ut till att betyda nästan vem som helst.

”Operation Condor jagade många sorters politiska motståndare, inklusive kongressrepresentanter, tidigare ministrar, människorättsförespråkare (inklusive personer i Amnesty International), officerare som var konstitutionalister, bondeledare, fackföreningsaktivister, präster och nunnor, professorer och studenter”, säger J Patrice McSherry, professor emeritus i politisk vetenskap på Long Island University och författare till *Predatory State: Operation Condor and Covert War in Latin America*. [Rovstat: Operation Condor och det hemliga kriget i Latinamerika] ”Condor riktade inte bara in sig på vänstern utan också på mitten-vänstern och andra demokratiska delar som kämpade för sina rättigheter och för att göra dåtidens elitistiska demokratier mer inkluderande.”

”Först var målet att stoppa terrorismen”, förklarade en agent från Nationella underrättelsetjänsten (DINA), Chiles fruktade hemliga polis.¹¹ ”Sedan riktade man in sig på möjliga extremister, och senare de som skulle kunna omvändas att bli extremister.” Eller, som en argentinsk general uttryckte det: ”Först kommer vi att döda alla upprorsmakare, sedan kommer vi att döda de som samarbetar med dem, sedan deras sympatisörer, sedan de som är likgiltiga.”

Även om det här antogs vara rättfärdigat av det förfärliga hotet om vänstervåld, så är det svårt att ta ett sådant hot på allvar idag. Condor-regeringarna siktade inte bara in sig på personer som var fredliga eller saknade kontakter med de revolutionära rörelserna. Dessutom hade dessa rörelser till stor del besegrats eller till och med upphört med väpnad kamp. Som Shlaudeman uttryckte det till Henry Kissinger 1976: ”Både terroristerna och den fredliga vänstern har misslyckats. Det tycker till och med de allra flitigaste revolutionärerna.” Fernando Lopez har hävdat att regimerna ”grovt överdrev det hot som de revolutionära rörelserna utgjorde” så att de kunde angripa sitt verkliga mål: oppositionen i exil som fick internationell sympati och solidaritet och isolerade Condor-regeringarna internationellt.¹²

Deras planer begränsades inte till kontinenten. Tolv av offren för de gränsöverskridande operationerna kom från länder utanför regionen, inklusive Storbritannien, Italien, Frankrike och USA, medan några av de mest välkända målen mördades i europeiska länder, vilket gjorde Condor till inte bara en transnationell, utan också en global operation. Medan landsförvisade vänster- och moderata motståndare till Pinochets diktatur planerade att driva kampanjer för att isolera landet diplomatiskt, konspirerade han för att döda dem.

DINA-agenter planerade attacker i Portugal och Frankrike, och försökte upprepade gånger döda det chilenska socialistpartiets generalsekreterare Carlos Altamirano: en gång i Mexiko då de kom för sent; flera gånger i Paris, där de gäckades av den franska säkerhetstjänsten; och en gång i Madrid,

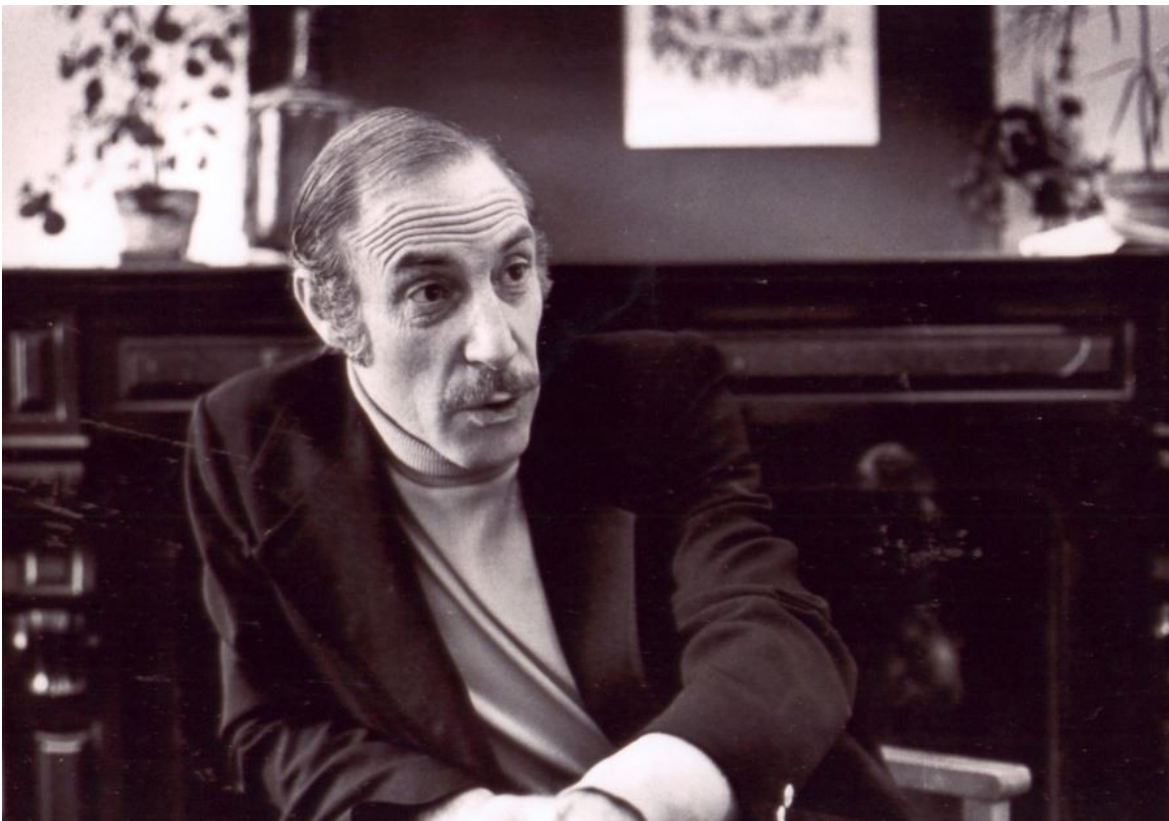
10 [Pucheros](#), 18 augusti 2015.

11 ”Operation Condor: Clandestine Inter-American System”, *Social Justice*, vinter 1999.

12 [The Feathers of Condor](#), Cambridge Scholars Publishing 2016.

där attentatet misslyckades. Grundaren av Chiles kristdemokratiska parti, Bernardo Leighton, var kanske inte radikal – han var mot en stor del av Allendes program – men han var skyldig till att ha träffat socialistledare för att bilda en oppositionsfront av exilpolitiker mot regimen. Han överlevde ett pistolskott mot bakhuvudet i Rom, men fick bestående hjärnskador som gjorde slut på hans politiska karriär.

Även om Pinochet hade en ledande roll så var inte målen bara chilensare. Scotland Yard förhindrade ett lönnmord på den uruguayanske senatoren Wilson Ferreira Aldunate i London, medan den dåvarande ledamoten i representanthuset Edward Koch, som senare skulle bli borgmästare i New York, varnades av CIA:s dåvarande chef George G W Bush för att det fanns ett hot mot hans liv, eftersom han hade lyckats få igenom en lagändring att avsluta USA:s militära hjälp till Uruguay. I Buenos Aires kidnappades två uruguayanska lagstiftare och två aktivister en tidig morgon och hittades senare skjutna i huvudet i en bil under en bro. Som journalisten John Dinges har påpekat, väcker en mängd till synes naturliga dödsfall bland exilmotståndare till kontinentens olika diktaturer under några få år ännu fler misstankar.

Orlando Letelier, som dödades av en bilbomb i Washington, DC 1976. (The Transnational Institute)

Det kanske mest kända offret för Condor var Orlando Letelier, Allendes tidigare ambassadör i USA.¹³ Efter att ha häktats och torterats av regimen efter kuppen, lyckades Letelier tack vare diplomatiska påtryckningar fly och så småningom återvända till Washington DC, där han inom kort blev en av den chilenska exiloppositionens mest synliga och inflytelserika medlemmar. Letelier var placerad i den amerikanska maktens hjärta och umgicks med amerikanska statstjänstemän och deras familjer, och kunde därmed leda en framgångsrik lagstiftningskampanj för att förbjuda amerikansk vapenförsäljning till Chile, bedriva lobbyverksamhet mot ett nederländskt företags investering på 63

¹³ Se [Jacobin magazine](#), september 2016.

miljoner dollar i landet och kritisera Pinochets ekonomiska frimarknadsreformer hårt.

Allt detta gjorde honom till en märkt man. 1976 tog sig två DINA-agenter, varav en var medlem i Condor, in i USA på pass från Paraguay. Med hjälp från två landsförvisade kubanska antikommunister monterade de en bomb under Leteliers bil, som exploderade mitt på Embassy Row i staden, och dödade honom och en av hans två amerikanska passagerare. Före 11 september 2001 var detta den värsta utländska terrorismhandlingen på amerikansk mark.

Det smutsiga arbetet

I åratal var den officiella historien att USA:s regering fick höra om Condor ungefär samtidigt som alla andra, 1976. Genom att hemligstämplingar har hävts, och med hjälp av initierade vittnesmål och historikers arbete, vet vi nu att detta statliga terrorprogram hade sanktionerats, underlättats och uppmuntrats av den amerikanska regeringen.

Tvärtemot den tidens förnekanden, medgav en CIA-rapport till kongressen år 2000 att "CIA och andra amerikanska regeringsorgan inom ett år efter kuppen [i Chile 1973] var medvetna om ett bilateralt samarbete mellan regionens säkerhetstjänster för att spåra politiska motståndares aktiviteter, och åtminstone i några fall döda dem" – en "föregångare" till Condor. Tänk också på att DINA:s hänsynslösa chef Manuel Contreras, som var djupt indragen i Condor, mellan 1974 och 1977 var en CIA-tillgång (vid ett tillfälle betald),¹⁴ och det trots att en intern rapport från 1975 beskrev honom som "det främsta hindret inom juntan för en rimlig människorättspolitik".¹⁵

I decennier har spekulationerna flödat om exakt hur omedveten delar av USA:s regering egentligen var om speciellt Letelier-operationen. Trots att CIA upprepade gånger varnades om DINA-agenternas försök att komma in i USA och hur misstänkt det var, så gjorde de ingenting.¹⁶ Några få dagar innan agenterna dödade Letelier, stoppade Kissinger en order till amerikanska ambassadörer i en handfull Condor-länder att uttrycka den amerikanska regeringens "djupa oro" över uppgivna planer på lönnmord utomlands.¹⁷ Tidigare samma år hade Pinochet personligen klagat till Kissinger över Leteliers aktiviteter, i ett samtal där Kissinger försäkrade diktatorn att "vi är positiva till det ni försöker göra".¹⁸

Men än värre är att bevis som har avslöjats av personer som McSherry och Dinges tyder på att den amerikanska regeringen inte bara var medveten om Condors brott, utan direkt inblandade i dem.

Dokument i arkiven visar att CIA, FBI och till och med USA:s ambassader gav upplysningar och namn på misstänkta till Condor-regeringar, och båda sidorna undersökte misstänkta på sin hemmaplan efter påbud från den andra sidan. Det innefattade Fuentes, och resultatet av förhören av honom (inklusive de namn han gav) skickades vidare av ambassaden i Buenos Aires till den chilenska polisen. Contreras hävdade själv senare, i domstol och till reportrar, att CIA hade varit inblandade i både mordet på Letelier och Carlos Prats, den tidigare chilenska general som sprängdes i luften i Argentina ett år innan Condor grundades, och att han år 2000 hade givit FBI dokument som bevisade hans påståenden.

14 [National Security Archive](#).

15 [Ibid.](#)

16 [Washington Post](#), 29 juni 1980.

17 [National Security Archive](#).

18 [Ibid.](#)

Det finns starka bevis för att amerikanska officerare hade en nyckelroll vid mordet på två amerikaner, journalisten Charles Horman och studenten Frank Teruggi, under dagarna efter kuppen 1973, och att amerikanska underrättelsetjänsten övervakade dem.¹⁹ En senatsrapport från 1979 slog fast att CIA så tidigt som 1974 hade varnat lokala myndigheter i Frankrike och Portugal för att lönnmördare från Condor var på väg, och att de diskuterade att upprätta ett högkvarter för Condor med DINA i Miami – en åtgärd som avvisades då, men som man gick vidare med några år senare med argentinarna.

Henry Kissinger med President Richard Nixon, 1970.

McSherry hittade senare ännu ett komprometterande dokument, denna gång ett telegram från år 1978 från USA:s dåvarande ambassadör i Paraguay. Telegrammet rapporterade att Condor-regeringar ”håller kontakten med hjälp av en amerikansk kommunikationsanläggning vid Panama-kanalen” (”CONDORTEL”), som används för att ”samordna underrättelseinformation mellan de sydamerikanska länderna”.²⁰ Det var bara två år efter att Shlaudeman informerade Kissinger om de sydamerikanska regeringarnas ”paranoia”,²¹ och att de alltmer riktade in sig på ”icke-våldsmotstånd från vänstern och mitten-vänstern” och ”nästan alla som går mot regeringens politik”, och efter att USA:s ambassad i Buenos Aires hade varnat Kissinger för att argentinska säkerhetsstyrkor, i samarbete med grannländernas regeringar, var inblandade i brutala ”övergrepp ... ofta mot oskyldiga människor”.²²

Det var i själva verket just de i toppen, som Kissinger, som godkände Condor-regeringarnas planer. Efter att 1971 ha hört från Brasiliens nyinsatta diktator Emílio Garrastazu Médici att det sydamerikanska landet planerade att hjälpa till att störta Chiles valda socialistiska regering, erbjöd Nixon pengar och hjälp till satsningen, och sa till honom att de två regeringarna behövde arbeta tillsammans för att ”hindra nya Allende och Castro och varhelst det är möjligt försöka vända på denna trend”.²³ Enligt ett senare PM var det under dessa möten som Nixon bad Médici om stöd ”för att

¹⁹ [The Guardian](#), 13 september 2013, och [The Guardian](#), 1 juli 2014.

²⁰ [National Security Archive](#).

²¹ [Ibid.](#)

²² [US Department of State](#), 23 juli 1976.

²³ [National Security Archive](#).

trygga halvklotets interna säkerhet och status quo”, vilket en general tolkade som ett önskemål att Brasilien skulle ”göra det smutsiga arbetet”.²⁴

Det är välkänt att Kissinger i juni 1976 sa till Argentinas utrikesminister, samtidigt som han upprepade gånger försäkrade honom om att den amerikanska regeringen hoppades att den nya juntan skulle lyckas: ”Om det finns saker som måste göras, så ska ni göra dem snabbt.”²⁵

Bakom tronen

Men den amerikanska regeringens roll vid Condors tillkomst gick mycket längre än till diplomatiska blinkningar och nickar.

De metoder och strategier som Condor-agenterna använde hade sina rötter i den amerikanska utbildning som latinamerikanska militärer fick via instanser som den ökända School of Americas (SOA), vars mål var att föra vidare de lärdomar som den amerikanska militären hade gjort på slagfälten och vid upprorsbekämpning under de senaste decenniernas krigföring. Så småningom var var sjunde medlem i DINA:s befälsstab ”utexaminerad” från SOA, efter att ha lärt sig just de saker som snart skulle bli fruktade i deras hemländer: lönnmord, utpressning, tvång mot familjemedlemmar, psykologisk manipulering och användning av droger, och tortyrtekniker som elchocker och till och med vilka speciella, känsliga nervpunkter som de kunde användas på – för att bara nämna några få.

Före Condor var de tidigaste laboratorierna för denna utbildning Guatemala och Vietnam. Mellan kuppen 1954 och 1966 dödades omkring 200.000 människor i Guatemala.²⁶ Många av dem föll under 1950-talet offer för ett USA-lett mordprogram och paramilitärt krigsprogram,²⁷ och under 1960-talet för ett program för upprorsbekämpning som innehöll bombningar, kidnappning, tortyr och mord på ”kommunister och terrorister” – det första exemplet på massförsvinnanden i Latinamerika,²⁸ och alltihopa undervisat och underlättat av amerikanska säkerhetsstyrkor.²⁹

Jämsides med detta pågick den CIA-ledda Operation Fenix i Vietnam,³⁰ där amerikanska trupper finansierade, ledde och övervakade en kampanj av mord, terror och tortyr som utfördes av sydvietnameser mot FNL, och speciellt deras civila sympatisörer. De vidrigheter som detta ledde till hindrade inte att erfarenheterna från Fenix präglade utbildningsmanualerna för framtida Condor-agenter.

Utöver detta lade USA också grunden för Condor genom att starta och formalisera en enad, anti-kommunistisk front bland mäktiga latinamerikanska militärer. USA:s regering hade åtminstone sedan 1945 varnat latinamerikanska befälhavare för det kommunistiska hotet,³¹ och amerikanska pengar, vapen och utbildning följde snart efter. Detta eskalerade efter den kubanska revolutionen 1959, då president John F Kennedy utfärdade den inre försvars- och utvecklingsdoktrinen (IDAD), som uppmuntrade till militärt förtryck i regionen, och de Amerikanska armékonferenserna (CAA)

24 [Ibid.](#)

25 [Ibid.](#)

26 [Mass Atrocity Endings, Guatemala](#), 7 augusti 2015.

27 [National Security Archive](#).

28 [Ibid.](#)

29 [The Nation](#), 3 januari 2019.

30 [Mass Atrocity Endings, Vietnam](#), 7 augusti 2015.

31 [Le Monde diplomatique](#), augusti 2001.

som från och med 1960 hölls årligen.³² Som ett telegram från utrikesdepartementet sammanfattade det 1971, ”är det speciellt önskvärt att grannländer som Argentina och Brasilien samarbetar effektivt med de uruguayanska säkerhetsstyrkorna, och där det är möjligt ska vi uppmuntra ett sådant samarbete.”

Precis som SOA och de amerikanska telekommunikationsnätverken, var CAA en del i halvklotets bredare amerikanska säkerhetsstruktur som så småningom blev stomme i Condor. CAA:s stadgar definierade medlemsarméernas uppgift som ”att försvara kontinenten från de internationella kommunistiska rörelsernas aggressiva handlingar”, och de tidiga mötena handlade om många av Condors kännetecken: att bekämpa ”kommunistisk aggression”, dela underrättelser om upprorsmakare, och ett system med skolor, telekommunikationsnätverk och utbildningsprogram för detta syfte.³³ Vid ett möte 1966 föreslog Argentinas militärdiktator att det skulle skapas ”ett samordnat underrättelsecentrum för Chile, Argentina, Uruguay och Paraguay”,³⁴ och sju år senare föreslog den brasilianska arméchefen att ”utbytet av information skulle utvidgas” bland de närvarande för att ”bekämpa samhällsfientlig verksamhet”.³⁵

USA tog då en ledande roll för att upprätta diktaturernas spionverksamhet, och det var denna verksamhet som tillhandahöll fotfolket till Condor, inklusive Paraguays La Técnica, Brasiliens SNI, och förstås DINA. Senare skulle Contreras anklaga de CIA-officerare som skickades ner för att övervaka det hela för att de ”ville bli kvar i Chile och få ansvar för de viktigaste DINA-posterna”, en tanke som Pinochet sa nej till.³⁶

Även om USA:s inblandning fick stöd från säkerhetsstyrkorna och de högsta tjänstemännen, så utlöste den ibland invändningar, till och med fasa från personer på lägre nivå. USA:s ambassad i Argentina varnade 1976 Kissinger för att ”den sorts motvård” som landets diktatur använde ”faktiskt skulle kunna skapa mer problem än det löser” och att ”många som tidigare stödde regeringen har stötts bort av hur den tolererar övergrepp från säkerhetsstyrkornas sida – som ofta rör oskyldiga människor”. Det upprepade en guatemalansk ambassadtjänstemans mer ogenerade ilska 1968, då vederbörande frågade: ”Kan det vara möjligt att vi är så fixerade vid uppror att vi är beredda att motivera mord som ett vapen för upprorsbekämpning?”

Ju mer information vi får desto tydligare blir det att den amerikanska regeringen var medskyldig. Avslöjandet i år att det schweiziska krypteringsföretaget Crypto AG i hemlighet var en fasad för CIA³⁷ och gav byrån en bakdörr till den krypterade kommunikationen mellan de regeringar som använde den, antyder att USA:s regering sannolikt var medveten om vad medlemmarna i Condor höll på med i realtid. Condor-länderna hade trots allt byggt hela sitt kommunikationsnätverk kring Crypto AG:s hårdvara.

”Det finns inga regler”

Att den amerikanska regeringen låg bakom en hemlig politisk terror- och förtryckskampanj som omfattade en hel kontinent hänger ihop med de amerikanska eliternas förföljelsetmani, som förvär-

32 [When States Kill](#), University of Texas Press, Austin.

33 [Ibid.](#)

34 [Predatory States](#).

35 [teleSUR](#), 15 juni 2017.

36 [The Guardian](#), 23 september 2000.

37 [National Security Archive](#).

rades av Sovjetunionens ökande makt och den ökande styrkan hos de rörelser som de ansåg vara manipulerade av Sovjetunionen. Som Doolittle-rapporten från 1954 uttryckte det: ”det finns inga regler i ett spel ... [där vi] står inför en oförsonlig fiende vars uttalade mål är världsherravälde med vilka medel som helst”, ”godtagbara normer för mänskligt beteende gäller inte”, och ”mångåriga amerikanska uppfattningar om ’rent spel’ måste omprövas”.³⁸

Inte att undra på att Condor-ländernas blodindränkta tjänstemän ansåg att de amerikanska motsvarigheternas sinnelag var besläktat. ”Det enda som skiljer oss åt är våra uniformer, ty jag anser att männen i USA:s arméer aldrig tidigare har förstått oss som idag”, sa befälhavaren för Uruguays gemensamma kommando till ett CAA-möte 1975.³⁹ ”Det finns en samordning mellan kontinentens arméer för att bekämpa och hindra marxistisk infiltration eller andra sorters samhällsfientlig verksamhet.”

I praktiken innebar det att den amerikanska regeringen hamnade i säng med inte bara auktoritära personer och diktatorer, utan till och med rena fascister.

Noam Chomsky har pekat på parallellerna mellan det fascistiska tänkandet och den ”nationella säkerhetsdoktrin” som låg bakom de latinamerikanska diktatorernas förtryck, med dess tro på statens överlägsenhet över individen och ett ständigt krig.⁴⁰ Men även amerikanska tjänstemän lade märke till det. Som Shlaudeman konstaterade, drevs de latinamerikanska diktatorerna inte bara av antimarxism, utan också en av nationalistisk ”utvecklingsideologi” där det militära etablissemanget slog sig ihop med teknokrater för att åstadkomma industrialisering.

”En nationell utvecklingsideologi har uppenbara och besvärande paralleller till nationalsocialismen”, skrev han. ”Militärregimens motståndare kallar dem fascister. Det är ett effektivt nedsättande ord, särskilt som det kan sägas vara tekniskt riktigt.”

Dessa paralleller var ännu mer fruktansvärt tydliga i militärens behandling av meningsmotståndare. Som personer som fotografen João de Carvalho Pina och historikern Daniel Feierstein har noterat, hade svälten, tortyren och överhuvudtaget den avhumaniserande behandlingen av fångar i Condor-diktaturens läger uppenbara likheter med förhållandena i nazisternas koncentrationsläger.⁴¹

Men det var mer än bara paralleller. Lägren i Argentina var fyllda av nazism: de var dekorerade med svastikor och porträtt av Hitler, inspelningar av nazistiska tal klingade i hela anläggningen, fångar målade med svastikor tvingades skrika ”Heil Hitler”, och speciellt sadistisk tortyr reserverades för de judiska fångarna. Trots allt hade tidigare nazister som flytt blivit välkomnade till de latinamerikanska diktaturena,⁴² inklusive Gestapos tidigare chef i Lyon, Klaus Barbie. Barbie var efterlyst i Frankrike för obeskrivliga brott, men slog sig istället ner i Bolivia och lärde ut tortyr och förtryck till militärofficerare över hela kontinenten, innan han 1980 slutligen hjälpte till att organisera ”Kokainkuppen” i landet och fick en roll i den militärdiktatur som följde.⁴³

Före detta fascister ”infiltrerade olika delar av det argentinska samhället” förklarade den argen-

38 [CIA Report](#), nr 15B 1976.

39 [Journal of Global South Studies](#), hösten 2019.

40 [Noam Chomsky](#), 1979.

41 [New York Times](#), 24 januari 2014, och [Journal of Genocide Research](#), juni 2006.

42 [Washington Post](#), 3 augusti 1979.

43 [The Guardian](#), 10 september 2008 och [Reuters](#), 31 mars 2020.

tinske journalisten Tomás Eloy Martínez.⁴⁴ ”Det kan vara lämpligt att fråga sig om det bara är en slump att användningen av tortyr nådde sådana höjder av grymhet och förfining. Vi borde fortsätta att fråga oss om förekomsten av koncentrationsläger, massgravar och hundratals lik i Argentinas floder efter 1974 bara är en ren tillfällighet.”

Detta samband med Europas fascister knyter ihop Condor med en annat hemligt antikommunistiskt initiativ för en hel kontinent: det Nato-ledda programmet för att stanna kvar i Europa (”stay-behind”), där den mest berömda delen var Operation Gladio i Italien. Precis som Condor, var de grupper som stannade kvar nätverk av lokala högerinriktade paramilitärer, nätverk som planerades och stöddes av USA, och skulle aktiveras i händelse av en kommunistisk invasion eller bara en valseger, och som under tiden genomförde kampanjer av lönnmord, destabilisering och överhuvudtaget politiskt våld i sina hemländer. Och precis som Condor använde de aktuella och ”före detta” fascister, vanligtvis i direkt allians med landets högsta säkerhetsstyrkor.

Det finns många beröringspunkter mellan de två programmen. Innan den amerikanska regeringen hjälpte Barbie att fly, använde de honom som rekryterare till ”stay-behind” i Europa.⁴⁵ CIA-anställda som Vernon Walters och Duane Clarridge gjorde sina första erfarenheter under ”stay-behind”-operationer i Eurasien innan de övervakade högerförtrycket söder om den amerikanska gränsen.⁴⁶

Det var den till Gladio knutna nyfascistiska organisationen Avanguardia Nazionale som på kontrakt från DINA genomförde det misslyckade mordförsöket på Bernardo Leighton.⁴⁷ DINA-agenter och till och med Pinochet själv träffade dess ledare, Stefano Delle Chiaie, före lönnmordet. Han arbetade senare för DINA,⁴⁸ och hävdar att han hjälpte till att bilda den,⁴⁹ innan han började arbeta tillsammans med Barbie i Bolivias kuppregering.⁵⁰ Delle Chiaie råkade också träffa Pinochet personligen bara några dagar innan den chilenske diktatorn bildade Condor, och kort därefter anlände han till Chile för att börja arbeta.

Speciellt framstående var den mäktiga fascistiska affärsmannen Licio Gelli (”Jag är fascist och kommer att dö som fascist”, förkunnade han en gång⁵¹), som var stormästare i den italienska högerinriktade frimurarlogen, Propaganda Due (P-2), bland vars medlemmar fanns i stort sett alla delar i det italienska etablissemangen, inklusive den framtida premiärministern Silvio Berlusconi. Gelli och P-2 arbetade nära med CIA och nätverket Gladio för att manipulera den italienska politiken ”och noga säkerställa att kommunistpartiet aldrig skulle uppstå”, som han förklarade 2008.⁵² Under hela 1970-talet hade han och logen ett andra jobb i Argentina,⁵³ där de tog sig in landets högsta affärskretsar och regeringen, med Gelli som ”en central person för den kontinuerliga utvecklingen från demokrati till terrorism under perioden 1974 till 1981”, som sociologen Claudio Tognonato skrev.

44 ”[Peron and the Nazi War Criminals](#)”.

45 [Holocaust Encyclopedia](#), om Klaus Barbie.

46 [NATO's Secret Armies](#), Routledge 2005 och [The CIA as organized crime](#), Clarity Press 2017.

47 [Ibid.](#)

48 [The Condor Years](#), New Press 2012.

49 [La Tercera](#), 14 september 2019.

50 [AP](#), 30 mars 1987.

51 [Financial Times](#).

52 [NATO's Secret Armies](#).

53 [The Economic Accomplices to the Argentine Dictatorship](#), Cambridge University Press 2016.

Licio Gelli, medlem i den italienska frimurarlogen Propaganda Due (P-2). (Wikimedia Commons)

Det finns med andra ord, som McSherry har hävdad, mer än en vink om att ”amerikanska styrkor förde över ’stay-behind’-modellen till Latinamerika” i form av program som Condor.⁵⁴ Som Pentagonpappren avslöjade, hade den amerikanska regeringen redan gjort det på en annan Kalla kriget-scen, Vietnam, där det gav en specialenhet ”det första uppdraget att förbereda ’stay-behind’-organisationer i Sydvietnam just nedanför 17:e breddgraden för gerillakrigföring i händelse av en öppen invasion av nordvietnamesiska trupper”.⁵⁵

Men bevisen antyder också något mörkare: en ”global antimarxistisk överenskommelse”, som Michael Townley, DINA-agenten bakom attentaten på Prats, Leighton och Letelier uttryckte det i sitt vittnesmål inför domstolen.

Hela varvet runt

Trots att Condor sedan länge har upphört, ekar dess ord och praktik än idag.

Enligt Brulin var det efter Ronald Reagans makttillträde 1981 som USA infekterades av den stridslystna politiska diskussion kring terrorismen som hade spridit sig i Condor-länderna, med den

⁵⁴ [Predatory states](#).

⁵⁵ *Pentagonrapporten*, Tiden 1971 [här översatt från engelska upplagan].

retorik ”mot terrorn” som Reagan till en början fokuserade på Centralamerika.⁵⁶ Vartefter åren gick fortsatte denna anda att hemsöka amerikansk politik, även när fokus riktades mot Mellanöstern. ”Allting som USA har sagt efter 11 september sa Reagan om Centralamerika och Sydamerika på 1980-talet, och det sa också amerikanska officerare till latinamerikanska diktatorer på 1950- och 1960-talen”, säger Brulin. ”Och alltid grundar sig på samma lögn: hur stark fienden är, och vad vi gör med dem, vilket i den verkliga världen är att använda dödsskvadroner.”

Det var förstas inte bara en diskussion. Det går inte att tala om detaljerna under Condor utan att tänka på ”kriget mot terrorn” som George W Bush inledde för nästan 20 år sedan.

”Vi bevittnade hur amerikanska trupper för terroristbekämpning använde försvinnanden, överlämnanden över gränser, tortyr, hemliga ’svarta platser’ placerade i andra länder, och så vidare, som hade godkänts av civila myndigheter”, säger McSherry. ”Alla dessa metoder kännetecknade Operation Condor.”

”Det har funnits andra sorters Condorliknande metoder som har använts under senare decennier och fortfarande används”, säger Fransesca Lessa, som forskar om Condors brott och ansvarsskyldighet på universitet i Oxford. ”Om vi tittar på användningen av hemliga överlämningar under kriget mot terrorn till exempel – de har alla de kännetecken som Condor hade i Latinamerika flera decennier tidigare.”

Till och med den tortyr som Condor-agenter använde, som hot att mörda eller våldta nära och kära, eländiga förhållanden som tvingade fram ett totalt beroende av ens fångvaktare, och skendränkning, är i många fall exakt samma som de tekniker som amerikanska trupper använder mot terrorism-anlagade, och som lärdes ut till latinamerikanska trupper av amerikanska officerare flera årtionden tidigare.⁵⁷

Vartefter ”kriget mot terrorn” har fortsatt, har vi sett hur en del av Condor-operationernas adelsmärken alltmer har vänts mot USA:s inhemska befolkning. Det gäller speciellt under Donald Trump, som, ibland entusiastiskt påhejad av liberala politiker, upprepade gånger har rasat mot socialister och andra inhemska fiender, och på senare tid agerat på sätt som är välkända för Condors offer: teorier om lag och ordning, hot om att förklara oliktankande för att vara terrorister och våldsamma överdrifter av hur starka de grupper är som han är mot.⁵⁸ Kanske ännu mer alarmerande är att gatukidnappningar och andra metoder för upprorsbekämpning nu uppenbarligen har blivit befogade delar av en tillämpning av lagen under hans presidentskap.

Ironiskt nog händer det här samtidigt som förövarna i Condor och dess medlemsregeringar alltmer har ställts inför rätta, där det har avslöjats vad de sysslat med. Trots att det så sent som på 2000-talet rådde straffrihet på halvklotet, har de överlevandes och offrens familjers kampanjer och juridiska ansträngningar ändrat på allt detta, med hjälp av de enorma och komprometterande arkiv som ironiskt nog skapades av programmets högt organiserade och transnationella karaktär.

Enligt de siffror som Lessa sedan 1970-talet har samlat ihop i sitt projekt om Operation Condor,⁵⁹ har det genomförts 44 brottsutredningar om Condor-förknippade brott i 8 länder. Det inbegriper inte

56 [Salon Radio](#), 14 mars 2010.

57 [The Guardian](#), 24 augusti 2009.

58 [Jacobin magazine](#), oktober 2020.

59 [Operation Condor](#).

bara Condor-medlemmarnas länder, utan också Italien, Frankrike och USA.

28 av dessa utredningar har slutat med åtminstone en preliminär dom, säger Lessa, där 118 anklagade har dömts för brott mot 213 offer. Det innefattar 20 DINA-agenten som anklagats för Condor-verksamhet 2018,⁶⁰ domarna 2016 mot 18 argentinska före detta officerare för deras deltagande i Condor,⁶¹ och Contreras själv, som 1995 dömdes till 526 års fängelse och dog i fängelse 20 år senare.⁶² Enligt Lessas siffror pågår för närvarande 2 rättegångar och 12 utredningar inför en rättegång.

I ett sällsynt exempel på verkligt poetisk rättvisa, finns det nu *förövre* som inte verkar kunna hitta någonstans att gömma sig. Åratal av påtryckningar för att få rättvisa fick en skjuts framåt av arresteringen av Pinochet och den nästan 2½ år långa häktningen i London. Det grundades delvis på ett Condor-brott, och slog bestämt fast att personer kunde åtalas för brott mot mänskligheten oavsett var de var, var brotten hade utförts och vilka de inblandades nationaliteter var.⁶³ Trots att han slapp utlämning, så öppnade det dörren till åtalet mot honom i Chile 2004,⁶⁴ vilket i sin tur rörde vägen för fler försök till rättvisa i efterhand för diktaturens offer.⁶⁵

”Fallet Pinochet 1998 var förvisso avgörande för att intensifiera försöken till internationell rättvisa i Sydamerika och utanför det”, säger Lessa. ”Men om det inte hade funnits krav på och ansträngningar för att få rättvisa innan, så kanske inte fallet Pinochet hade räckt ensamt.”

Efterskalven kändes utanför Chile. Arresteringen av Pinochet och utredningen mot argentinska militära tjänstemän i utländska domstolar stimulerade en rad nya fall och till och med arresteringar och åtal i Argentina rörande brott från Condor-perioden. Ett år senare förkunnade en argentinsk domstol, i ett fall som gällde mordet på Prats 1974, att stadgar om tidsbegränsning inte gäller brott mot mänskliga rättigheter.

Det verkar som om det transnationella förtrycket har givit upphov till en gränslös rättvisa. Bara 2019 arresterades Adriana Rivas, Contreras' tidigare sekreterare och enligt uppgift en av DINA:s ”brutalaste torterare”, i Australien (hennes utlämning till Chile godkändes förra månaden),⁶⁶ medan en tidigare uruguayansk örlogsofficer dömdes till livstids fängelse i Italien för sin roll i Condor.⁶⁷ Den senaste domen utdömdes för bara några dagar sedan, då 4 tidigare argentinska säkerhetsagenter dömdes för en mängd brott, inklusive kidnappning och inspärrande av två små barn, som fick uppleva sin mors tortyr och senare övergavs på ett torg i Chile.⁶⁸

Samtidigt får vi höra mer och mer om det en gång hemliga programmet. 2019 publicerade den amerikanska regeringen ytterligare tiotusentals sidor med tidigare hemliga arkiv som handlade om den argentinska diktaturen under Condor-perioden. Bland avslöjandena fanns att ”representanter för de västtyska, franska och brittiska underrättelsetjänsterna [i september 1977] hade besökt Condor-organisationens sekretariat i Buenos Aires ... för att diskutera sätt att bilda en anti-subversiv organi-

60 [Die Welt](#), 22 september 2018.

61 [National Security Archive](#).

62 [New York Times](#), 8 augusti 2015.

63 [The Conversation](#), 15 oktober 2018.

64 [Global Policy Forum](#), 24 maj 2004.

65 [Taylor Francis Online](#). 18 juli 2013.

66 [Merco Press](#), 22 februari 2019, och [AP](#), 29 oktober 2020.

67 [AP](#), 9 juli 2019.

68 [Fiscales](#), 27 november 2020.

sation av Condors typ.”⁶⁹

Veteraner från Frankrikes brutala upprorsbekämpning i Algeriet och Vietnam förde vidare sin utbildning och sina erfarenheter till sin latinamerikanska motsvarighet, och kanske vi en dag kommer att upptäcka att den ”globala antimarxistiska överenskommelse” som Condor var en del av, var ännu bredare än man en gång trodde.

Historien skrivs om

Den vanliga historien om 1900-talet lyder i typfallet ungefär så här: efter att under en kort period ha förenats för att besegra fascismen, förvandlade USA och Sovjetunionen resten av seklet till en sammandrabbning mellan två ideologier, en sammandrabbning som hela tiden hotade att bryta ut i ett öppet stormaktskrig, men aldrig riktigt gjorde det. Efter att knappt ett enda skott hade avlossats segrade den fria marknadskapitalismen tack vare att TV, ostburgare och de bekväma hushållsapparaternas makt erövrade hjärtan och sinnen.

Men program som Operation Condor kastar ett helt annat ljus över den historien. Med det i åtanke, ser segern utomordentligt våldsam ut – en seger där den amerikanska regeringen snabbt allierade sig med diktatorer och till och med fascister för att angripa demokratin och brutalt slå ner alla möjliga sorters folkrörelser över hela världen, för att inte deras mål om en rättvisare, mer jämlik värld skulle hota västs strategiska och affärsintressen. Och när detta ekonomiska system nu hackar under tyngden av flera kriser, blir de förtrycksåtgärder som under lång tid hade reserverats för resten av världen alltmer synliga på hemmaplan, när en upprörd amerikansk allmänhet blir alltmer bångstyrig inför sin egen sedan länge sjunkande levnadsstandard.

Det är speciellt relevant för perioden efter Trump, när organ som CIA nu med framgång har bytt skepnad till försvarare av demokrati och liberala värderingar mot en hotande fascism. Det påminner oss om den osminkade, välorganiserade brutalitet som ligger bakom den internationella ordning som Trump och hans föregångare ärvde, en ibland nyfascistisk brutalitet som just dessa organ hade iscensatt och lett för att skydda elitens makt och affärsintressen.

En välgrundad rädsla för fascismen och undergrävandet av demokratin kommer att vara en viktig del av USA:s politiska diskussioner långt efter Trump. Undersökningarna av arvet efter Operation Condor bör få oss att tänka igenom vilka institutioner i USA:s liv som har varit mest fientligt inställda till demokratin, och när det krävs inte har tvekat att förena sig med fascister. Men det är också en påminnelse om att även detta våld har en begränsad livstid inför en folklig kamp, och att straffrihet inte varar för evigt.

69 [Intel.gov](https://www.intel.gov).